

Hannu Lauerma

Perisynti ja biologia

Perisynti tarkoittaa kristillisessä perinteessä ihmisen olemukseen vääjäämättä kuuluvaa taipumusta pahaan. Niin kirkkoisä Augustinuksen kuin Martti Lutherinkin mukaan kaikissa ihmisissä on ominaisuus, josta kasvaa itsekkyytemme, rakkaudettomuutemme ja taipumuksemme tappaa toisia ihmisiä. Sen katsotaan olevan peräisin syntiinlankeemuksesta, joka eri tulkintojen mukaan juontui joko ihmisestä itsestään tai myyttisestä käärmeestä. Koraanissa vastaavan tapahtuman alkuunpanijaksi on mainittu Paholainen.

Aggressio on yläkäsite, jolla tarkoitetaan sekä aggressiivista tekoa että aggressiivista tunnetilaa tai yllykettä, jotka voivat esiintyä yhdessä tai erikseen. Meillä on paljon aggressiivisia tunteita, jotka onneksi eivät johda aggressiivisiin tekoihin. Toisaalta pyydystetyn kalan tai teurastamolle viedyn lehmän surmaamiseen ei yleensä liity aggression tunnetta enempää kuin riistalaukaukseenkaan, vaikka veri vuotaa-kin. Monien muiden petoeläintenkin hyvin aggressiivisen näköiseen saalistamiseen ei ilmeisesti liity sellaista aggression tunnetta kuin esimerkiksi ihmisten välisiin kilpailutilanteisiin. Mainitut valtauskonnot eivät pidäkään lihan ja kalan ravinnoksi hankkimista syntinä eivätkä juuri tuomitse sotiakaan kategorisesti, vaan tukevat usein sodankäyntiä moraalisesti ja aseita siunaten.

Kulttuuri-ihmisen ajatellaan valikoivan aggressiiviset tekonsa hyvinkin tarkoin, mutta kokonaan toinen kysymys on, perustuuko tämä harkinta pohjimmiltaan rationaaliseen prosessiin. Meneillään olevaa Venäjän hyökkäyssotaa Ukrainassa onkin luonnehdittu prosessiksi, jota voitaisiin kuvata seuraavasti: *”Hyökkäsimme ilman mitään järkevää syytä demokraattiseen naapurivaltioon, jossa olemme surmanneet niin sotilaita kuin aseettomia siviilejäkin. Jos nyt lakaisimme tappamasta ukrainalaisia ja vetäytyisimme, niin myöntäisimme tappaneemme sotilaita ja aseettomia siviilejä turhaan. Siksi meidän täy-*

tyy jatkaa sotilaiden ja aseettomien siviilien tappamista ilman mitään järkevää syytä.”

Luonnossa yleisiä aggression lajeja ovat saalistamis-, puolustautumis- ja reviirinsuojeluaggressio, poikastenpuolustusaggressio ja koiraiden rajut yhteenotot taistelussa lisääntymiskumppaneista. On arvioitu, että esimerkiksi puolet urossarvikuonoista kuolee vammoihin, jotka on saatu naaraista käydyissä taisteluissa. Reaktio omaan poikaseen kohdistuvaan mahdolliseen vaaraan taas saattaa saada esimerkiksi muutoin väistämään taipuvaisen ja säyseän karrhun surmaamaan viattoman lenkkeilijän, joka vahingossa osuu pennun ja emon väliin.

Eräillä eläinlajeilla myös itse lisääntyminen ainakin näyttää muistuttavan raiskaamista, ja joskus muun muassa koira- tai kaniemon harjoittama poikasten kasvatusta voi sisältää melkoista väkivaltaa. Laumoissa harjoitetaan myös uhkauseleitä ja käydään taisteluja, jotka määrittelevät yksilön aseman arvojärjestyksessä.

Hannu Lauerma on Turun yliopiston työelämäprofessori, Psykiatrisen vankisairaalan asiantuntijajälilääkäri ja Tyksin oikeuspsykiatrian ylilääkäri. Hän on psykiatrian ja oikeuspsykiatrian erikoislääkäri ja psykoterapeutti, joka harrastaa muun muassa tietokirjojen ja kolumnien kirjoittamista.

Tätä esiintyy halki eläinkunnan hyönteisistä aina ihmiseen asti. Esimerkiksi leijonaurokset saattavat myös tappaa toisten urosten pentuja tarkoituksenaan päästä parittelemaan niiden emojen kanssa. Lisääntymiskumppaneiden ohella myös ravinnosta, esimerkiksi saaliseläinten parhaista paloista taistellaan.

Biologiset rakenteet tapaavat kilpailla keskenään kaikilla systeemitasoilla. Ihmisyksilön synnyssä peli alkaa siittiöiden kilpailulla munasolusta, ja hengissä pysymme mikrobeja tuhoavan immuunijärjestelmämme avulla. Monien kalalajien koiraat vartioivat aikansa hedelmöitynyttä mätää, mutta sittemmin monet petokalat syövät estoitta oman lajinsa poikasia – nehan näet ovat varsin epätodennäköisesti omaa jälkikasvua. Kunkin lajin aggression suuntautumisen ja sukupuolijakauman määrittelevät luontaiset reagoitivalmiudet, jotka ovat syntyneet sen ekologisen lokeron ja lisääntymisstrategian kautta. Oman jälkikasvun surmaaminen on ymmärrettävästi harvinaista silloin, kun lisääntyminen on hidasta ja työlästä kuten ihmisellä.

Väkivallan sukupuolijakauma

Ihmisten fyysisesti ilmenevän väkivallan sukupuolijakauma on hyvin epätasapainoinen. Miehillä ja naisilla on ilmeisesti jokseenkin yhtä paljon aggressiivisia tunteita ja ajatuksia, mutta kaikkialla maailmassa miehet ovat ratkaisevasti väkivaltaisempia kuin naiset ja myös keskimäärin naisia kykenevämpiä fyysiseen voimankäyttöön. Vangeista ja väkivallantekijöistä on miehiä yleensä noin 90–95 %. Miesten myötäsyyntäisen fyysisen aggressiovalmiuden syy on yksinkertaista väestömatematiikkaa, sillä miehiä riittää kourallinen saattamaan raskaiksi heimon kaikki sukukypsät ja sukukypsiksi tulevat naispuoliset jäsenet. Niinpä miehiä on voitu halki kehityshistoriamme tuhlata vammautumaan ja kuolemaan metsästyksessä – ja kilpailussa niukoista resursseista, eli sotimisesta.

Miehen henki on evolutiivisesti halpa, naisen kallis. Ikääntyneetkin naiset ovat aikanaan olleet kallisarvoisia perinnetiedon muistipankkeja miesten toimitettua toisiaan urakalla Tuonelaan. Syötävät ja myrkylliset sienet ja marjat,

sään ja vuodenierron oikut sekä saaliseläinten liikkeet on ollut syytä tuntea.

Äkkipikaisuutta hypoglykemiassa?

Eräässä kauan sitten tapahtuneessa tragediassa ruotsinkielisellä alueella, joka kuului ja kuuluu vieläkin väkivallan osalta Suomen ylivoimaisesti rauhallisimpiin kolkkiin, oli mukana kolme nuorta miestä. He olivat siinä määrin nuhteettomia ja hyvämaineisia, että kaikille oli myönnetty metsästysperusteisia aselupia. Niinpä oli kyläläisille todella järkyttävä yllätys, kun linnustamaan lähteneestä ja selvin päin olleesta venekunnasta vain yksi palasi ehjänä tyhjennettyään haulikon molemmat piiput tovereihinsa.

Mies kertoi tehneensä veriteon menettäneen malttinsa oudolla tavalla. Syyksi hän kertoi sen, että uurit olivat päivän mittaan pitkitetyksi piikitelleet häntä siitä, että hän olisi kolmikön ainoa, jolla ei olisi mitään mahdollisuuksia päästä lähempään kanssakäymiseen erään kovin viehättävän nuoren naisen kanssa. Tämän jälkeen kaksikko oli vieläpä ruvennut jakamaan keskenään pussillista sokerimunkkeja, mutta hänelle niitä tarjoamatta. Silloin sumeni korkeampi harkinta.

Mielisairautta tekoon ei liittynyt, mutta kenties pienentynyt verengluukoosipitoisuus yhdessä mielikuvatasoisen seksuaalisen osattomuuden kanssa oli siivittämässä raivoa, jollainen motivoi muidenkin lajien uroksia karuihin toimiin. Ravinnon saaminen ja lisääntyminen ovat avaimet koko siihen reagointi- ja toimintavalikkoon, joka meille on evolutiossa kehittynyt. Venekunta oli perimmäisten kysymysten äärellä, ja onkin perustellusti arvioitu, että laajemminkin mittakaavassa välimatka sivistyneestä kansalaisyhteiskunnasta kaaokseen ja anarkiaan on noin kolme vuorokautta täysin ilman ruokaa.

Aggression vastavoimia

Luonnonoloissa laajamittainen oman tai muun lajin surmaaminen on harvinaista. Tämä on sikäli ymmärrettävää, ettei yleensä ole evolutiivisesti edullista surmata omaa sukua massoittain,

eikä tuhota kokonaan saalislajejakaan. Niinpä aggressiolla onkin valtavia vastavoimia halki eläinkunnan. Ne ovat evoluutiossa kehittyneet aggression tavoin suojelemaan yksilön omaa tai hänen geneettisten lähisukulaistensa henkiinjäämistä, ja siten lisääntymiskelpoisten jälkeläisten menestystä.

Yhteistoiminta on karuissa luonnonoloissa välttämätöntä, ja yhdessä elämisen mahdollistavat esimerkiksi sosiaalisuus, ystävyys, suvaitsevaisuus, anteeksianto, seksuaalisuus ja rakkauden eri ilmenemismuodot.

Ne sanelevat henkiinjäämis- ja lisääntymiskelpoisuutta siinä missä kyky aggressioonkin. Osan ihmisistä käyttäytymistä saattaa ohjata jopa altruismi eli uhrautuminen muiden eteen. Sekin voi palvella oman sukukunnan geenien välittymistä eteenpäin, sillä luonnontilassa elävien ihmisten keskuudessa on edullista, että hiemankin raihmainen keski-ikäinen heittäytyy kuolemaan sisarenlastensa puolesta. Tällaisen teon tiedostettu motiivi ei tietenkään ole evoluutiobiologinen, mutta altruismiin velvoittavan tunteen alkuperä on.

Yksilöt ja alakulttuurit projisoivat luontoon monia ja keskenään tyyten erilaisia ominaisuuksia. Joillekin luonto on koti, turvapaikka, äidin syli, ruoka-aitta ja lääkekaappi, ja siihen liitetään ennen muuta positiivisesti värittyneitä mielikuvia kuten ”luonnollisuus” ja puhtaus. Usein tähän liittyy luonnossa elävien alkuperäiskansojen kuvaaminen erityisen viisaiksi.

Toinen ääripää on mielikuva luonnosta raa’an kilpailun kauttaaltaan leimaamana vaarallisena ja villinä tantereena, jossa pedot, myrkyt ja auringon paahtava ultraviolettisäteily juuri ja juuri jättävät ihmisen henkiin, jos nyt ylipäätään jättävät, ja parhaiten menestyään sömällä toisten lajien lapsia ja tappamalla omaan lajiin kuuluvat kilpailijat. Vaurautta ja turvaa taas luovat kulttuuri, sivistys ja teknologia, jotka nostavat ihmisen luonnon yläpuolelle. Hyvä ihminen on inhimillinen, raaka taas eläimellinen, ja luonnonkansat koostuvat ”villi-ihmisistä”, jotka elävät vailla hyviä tapoja ja sivistystä sulloen lähetyssaarnaajia keittopataan, jos sille päälle sattuvat.

Onko ihminen hyvä vai paha?

Kysymykseen siitä, onko ihminen pohjimmiltaan hyvä vai paha, ei ole perusteltavissa olevaa vastausta. Ihminen on mitä ilmeisimmin sekä hyvä että paha, ja esimerkiksi sodissa yhden hyvä on toisen paha. Taustaltamme olemme sekaravintoa syöviä keskikokoisia petoja, eikä ihmisen aivoja ilmeisesti olisi voinut kehittyä millekään sellaiselle lajille, joka ei hanki ravintoa tappamalla. Vasta nykyisellä ravintotietä-

myksellä, pitkällisellä kasvinjalostuksella ja useiden kasvuvyöhykkeiden hyödyntämisellä voi elää vegaanina. Todennäköisimmin ihminen on myös tappanut

ja orjuuttanut omaa lajiaan koko olemassaolonsa ajan, eikä loppua näy.

Jos termi inhimillinen riisutaan kaikista sivumerkityksistään ja ymmärretään ainoastaan ihmiselle ominaista tarkoittavaksi, ei sen luoma kuva ole kovin myönteisesti väritynyt. Vaikka lukemattoman monilla eläinlajeilla esiintyy laumojen sisäistä yhteistyötä keskinäisen kilpailun ja surmaamisen lisäksi, vain ihmisellä näyttää esiintyvän todellista keskinäistä joukkotuhontaa. Siihen tarvitsemme sivistyksen ja teknologian lisäksi joko uskontoja, aatteita tai ideologioita, ja mielellään niiden yhdistelmiä. Tavalla tai toisella ihailut ja kunnioitetut johtajahahmot ovat myös hyödyksi. Aktiivisesti joukkomurhiin myötävaikuttavia yksilöitäkään ei tarvita paljon. Varsin pitkälle päästään näet jo sillä, että suuri enemmistö ei asetu toimijoihin vastaan, vaan tyytyy katselemaan vierestä tai kääntämään katseensa pois.

Perisynti onkin ilmeisen syvällä kilpailullisen, saalistavan ja karismaattisia johtajiaan seuraavan petolajimme biologiassa, ja lisäksi perin monimuotoista, jos ymmärrämme myös passiivisen ja siten epäsuorasti sallivan suhtautumisen väkivaltaa kohtaan kuuluvan sen piiriin. ■

HANNU LAUERMA

Työelämäprofessori, Turun yliopisto

Asiantuntijajäsen, Psykiatrisen vankisairaala

Yliääkäri, Tyks, oikeuspsykiatria